

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А. С. МАКАРЕНКА

Природничо-географічний факультет

Кафедра загальної біології та екології

ЧИТАННЯ
до 90-ї річниці з Дня народження
Ніни Іванівни Дегтярьової і
Бориса Миколайовича Польського та 95-ї річниці з
Дня народження Михайла Івановича Стеблянка

МАТЕРІАЛИ
студентської наукової конференції
26 квітня 2018 року

ОРГКОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Торяник Валентина Миколаївна, кандидат біологічних наук, доцент кафедри загальної біології та екології (голова оргкомітету)

Литвиненко Юлія Іванівна, кандидат біологічних наук, доцент кафедри загальної біології та екології, заступник декана природничо-географічного факультету з наукової роботи (член оргкомітету)

Міронєць Людмила Петрівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної біології та екології (член оргкомітету)

Хандюк Таїсія Володимирівна, студентка 633 групи, заступник з наукової роботи студентського декана природничо-географічного факультету (член оргкомітету)

ЗМІСТ

ДЕГТЯРЬОВА НІНА ІВАНІВНА (до 90-річчя з Дня народження).....	4
ПОЛЬСЬКИЙ БОРИС МИКОЛАЙОВИЧ (до 90-річчя з дня народження).....	9
БОРИС МИКОЛАЙОВИЧ ПОЛЬСЬКИЙ – НАУКОВЕЦЬ І ОСВІТЯНИН.....	14
СТЕБЛЯНКО МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ (17.11.1923–01.02.2008).....	19
НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА МИХАЙЛА ІВАНОВИЧА СТЕБЛЯНКА.....	24
СТЕБЛЯНКО МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ «ЛІРИЧНА БОТАНІКА».....	27
НАУКОВО – МЕТОДИЧНІ ПРАЦІ ДЕГТЯРЬОВОЇ НІНИ ІВАНІВНИ.....	30
НАУКОВО – МЕТОДИЧНІ ПРАЦІ ПОЛЬСЬКОГО БОРИСА МИКОЛАЙОВИЧА.....	31
НАУКОВО – МЕТОДИЧНІ ПРАЦІ СТЕБЛЯНКА МИХАЙЛА ІВАНОВИЧА.....	35

ДЕГТЯРЬОВА НІНА ІВАНІВНА
(до 90-річчя з Дня народження)

К. Макаренко
студентка 633 групи

Дегтярєва Ніна Іванівна народилася 15 березня 1928 року у селі Вегерівка Путивльського району Сумської області. Закінчила середню школу №1 у м. Путивлі. З 1948 по 1953 роки навчалася у Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка, який закінчила з відзнакою, отримавши кваліфікацію біолога-ботаніка. Згодом навчалася в аспірантурі при цьому ж вузі та у 1956 році захистила кандидатську дисертацію на тему «Особенности роста и развития махорки при рядовом и квадратно-гнездовом способах размещения растения».

Як свідчать бібліографічні дані, з 1957 року Ніна Іванівна працювала у місті Вінниці на посаді викладача рослинництва в партійній школі та у Вінницькому педінституті ім. Н. Островського, спочатку на посаді асистента,

потім на посаді старшого викладача кафедри природничих дисциплін. У 1959 році Ніна Іванівна захистила дисертацію та здобула науковий ступінь кандидат біологічних наук. У Вінницькому педінституті вела активне громадське життя, була агітатором студентської групи, членом міському, народним засідателем міського суду.

У 1961 році Н.І. Дегтярьова переїхала до м. Суми і почала працювати в Сумському педагогічному інституті ім. А. С. Макаренка на посаді завідувача кафедри ботаніки. І обіймала цю посаду до 1976 року. У «Історії кафедри ботаніки сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка до 80-річчя з дня заснування» її колега Надія Георгіївна Загорко описує цю подію так: «...в 1961 році кафедру очолила молода, енергійна, освічена, ділова жінка, уродженка Сумської області і зразу стало зрозуміло, що прийшла вона працювати на тривалий час». Всю свою діяльність під час роботи завідувачем кафедри Ніна Іванівна спрямувала на створення колективу кафедри, її навчально-методичної та наукової бази.

Протягом 1961-1964 рр. Н.І. Дегтярьова викладала на природничому факультеті Сумського педінституту ботаніку та дарвінізм. З 1965 року стала викладати курс генетики з основами селекції, який тоді вперше був включений до навчальних планів підготовки біологів і учителів біології у вищих навчальних закладах.

Слід зазначити, що студенткою та аспіранткою Ніна Іванівна спеціалізувалася по кафедрі дарвінізму і генетики. Однак, як відомо, після серпня 1948 року генетичні дослідження в країні було припинено: учених-генетиків звільнено від викладання у вишах, розформовано генетичні лабораторії, натомість почала розвиватися так звана «народна селекція». І впродовж довгих років в основу курсу генетики, котрий викладали у вишах, було покладено псевдонаукові погляди. Після жовтневого Пленуму ЦК КПРС 1964 року був знятий з усіх посад академік Т.Д. Лисенко, під керівництвом якого велася боротьба тоталітарної влади з генетикою. І через кілька днів після Пленуму у друкованих виданнях з'явилися статті, які реабілітували генетику, а у грудні були означені конкретні заходи, спрямовані на відновлення генетики в системі Академії наук СРСР.

З 1966 року у програми середніх загальноосвітніх шкіл був введений курс загальної біології, одним з розділів якого став курс «генетика і селекція». Але, як уже зазначалося, ці навчальні дисципліни не вивчались у педвузах, і тому вчителі біології всього Радянського Союзу виявилися не готовими до її викладання. Для вирішення цієї проблеми з 1966 року при кафедрі генетики

Московського державного університету стали систематично проводити курси перепідготовки викладачів генетики педінститутів і університетів. На такі курси у 1966 році була направлена і Н.І. Дегтярьова. Протягом семестру вона слухала лекції провідних вчених-генетиків: М.В. Тимофеева-Ресовського, М.П. Дубініна, В.М. Столетова, Б.Л. Астаурова та інших, проходила дрозофільний і цитогенетичний практикуми. Закінчивши курси Ніна Іванівна вперше за наказом Міністерства освіти УРСР як єдиний у регіоні фахівець з генетики провела підготовку з генетики вчителів Сумської області й частково сусідніх областей. Такі курси потім стали регулярно проводитися аж до 90-х років.

Наукова робота 60-х років Н. І. Дегтярьовою була присвячена селекційно-генетичним дослідженням картоплі, зокрема проблемі чоловічої стерильності цієї культури. Нею проводилося електронно-мікроскопічне вивчення пилкових зерен, досліджувались порушення мейотичного поділу клітин у пиляках при утворенні мікроспор та пилку, вивчався вплив біогенних та хімічних стимуляторів росту на фертильність пилку. Одночасно проводилося випробування різних сортів картоплі: в окремі роки – по 24 сорти у різних ґрунтово-кліматичних умовах. Результати сортовипробування надсилалися до УНДІ картоплі.

До проведення наукової роботи Ніна Іванівна активно залучала студентів. Результати студентської науки регулярно розглядалися на засіданнях студентського ботанічного наукового гуртка.

Ніна Іванівна Дегтярьова протягом багатьох років була членом науково-методичної ради з біології Міністерства освіти УРСР та членом науково-методичної ради з біології Міністерства освіти СРСР. У всесоюзній методичній комісії із загальнобіологічних дисциплін представляла викладачів генетики від усіх педінститутів країни. Вперше виступила з доповіддю «Генетика в школі та педвузі» на III з'їзді генетиків і селекціонерів України (Київ, 1976), на III з'їзді «Всесоюзного общества генетиков и селекционеров им. Н.И. Вавилова» (Ленінград, 1977). Також брала активну участь у підготовці і проведенні Всесоюзної конференції завідувачів біологічними кафедрами (Суми, 1973); «Всесоюзного совещания преподавателей общебиологических дисциплин в педагогических институтах» (Ворошиловград, 1980) та інших.

Велика робота з вчителями, починаючи з 1966 року, визначала педагогічне спрямування всієї наукової діяльності Ніни Іванівни, спрямованої на вдосконалення теоретичної та методологічної підготовки учителя-біолога у педвузі.

Дегтярьова Н.І. має понад 100 наукових праць, опублікованих і частину неопублікованих, серед них з грифом Міністерства освіти «Лабораторний і польовий практикум з генетики» (1973), який за клопотанням перед Міністерства освіти СРСР викладачів з інших республік, був перекладений на російську мову і перевиданий у 1979 році. А також навчальний посібник для вчителів «Лабораторні заняття та екскурсії з загальної біології» (Київ, 1974, 1976). Цей посібник у 1977 році за результатами конкурсу було нагороджено «Почесною грамотою» Республіканської ради Педагогічного товариства УРСР. Крім того, Ніною Іванівною видана монографія «Теоретические основы содержания общебиологической подготовки учителя-биолога в пединституте» (Київ, 1982). Вона є співавтором навчальних програм: «Учебно-полевая практика по генетике» (1975), «Генетика з основами селекції» (1991).

Як член товариства «Знання» та позаштатний його лектор, Ніна Іванівна Дегтярьова постійно виступала з лекціями про найновіші досягнення в біології перед учителями та іншими громадянами міста та області. Часто публікувала наукові статті в пресі, серед них: «Розвиток селекції рослин на Сумщині», «Видатні українські мікробіологи з Сумської області», «Парки-дендрарии Сумщины, их учебное и культурно-просветительное значение», «Внесок у науку видатних вчених-ботаніків, уродженців Сумщини».

У 1988 році Н. І. Дегтярьовій було присвоєно вчене звання професора кафедри ботаніки. В цьому званні вона пропрацювала на кафедрі ботаніки до 2005 року, тобто виходу на заслужений відпочинок.

За високі показники своєї трудової діяльності вона була нагороджена: Ювілейною медаллю «За доблестный труд в ознаменование 100-летию со дня рождения Владимира Ильича Ленина» (1970), Значком «Відмінник народної освіти» (1970), Медаллю А. С. Макаренка, за заслуги в роботі по підготовці педагогічних кадрів (1973), Медаллю «Ветеран труда» (1985).

За пропаганду біологічних знань серед широких верст населення вона неодноразово нагороджувалася грамотами Правління товариства «Знання» Української РСР (1965, 1967), Правління Вінницького обласного товариства «Знання» (1960), Правління Сумського обласного товариства «Знання» (1964, 1977, 1978, 1982).

Багато років доцент Н.І. Дегтярьова була членом інститутського партбюро, головою профкому інституту на громадських засадах, куратором студентських груп. У 1967 році в складі всесоюзної групи-пропагандистів читала лекції для спеціалістів сільського господарства Німецької демократичної республіки про досягнення селекції рослин в СРСР. У 1971 р. була обрана депутатом Сумського міської Ради депутатів трудящих від Сумського виборчого округу №84.

Адміністрацією Сумського педінституту, в якому Ніна Іванівна Дегтярьова пропрацювала 44 роки, їй неодноразово оголошувалися подяки за високі показники в навчальній, науковій, виховній, громадсько-корисній роботі.

Використані матеріали: 1. Закорко Н.Г. Історія кафедри ботаніки сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка до 80-річчя з дня заснування. – Суми: Редакційно-видавничий відділ СумДПУ, 2010. – С 20-24. 2. Корж Л.В. Історія становлення і розвитку Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка / Л.В. Корж. – Суми: Сумськ. держ. пед. ун-т ім. А.С. Макаренка, 1999. – С. 15–44. 3. Торяник В.М. Історія генетики в Сумському педуніверситеті /Матеріали ІХ Всеукраїнської історико-краєзнавчої конференції з міжнародною участю (24–25 листопада 2011 року, м. Суми. – Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. – С. 316–322.4. Матеріали особової справи Н.І. Дегтярьової, що зберігаються у архіві СумДПУ імені А.С. Макаренка.

ПОЛЬСЬКИЙ БОРИС МИКОЛАЙОВИЧ
(до 90-річчя з дня народження)

Н. Величко, Д. Крюковська
студентки 633 групи

Польський Борис Миколайович народився 29 жовтня 1928 року у м. Москві в родині педагогів, які працювали на той час в спеціальній школі для командного складу Червоної армії. Його мати, Агнія Іванівна, викладала російську мову і літературу, батько, Микола Васильович, був старшим викладачем і викладав математику.

Шкільні роки Бориса Миколайовича частково припали на роки Великої вітчизняної війни. Тому уже після війни, повернувшись до Москви з евакуації, він пішов навчатися до школи робочої молоді.

Отримавши атестат про середню освіту, у 1949 році, за прикладом старшого брата, Борис Миколайович вступив на біолого-грунтознавчий факультет Московського державного університету ім. М.В. Ломоносова. Після закінчення університету у 1952 році був запрошений до вступу до аспірантури при кафедрі ґрунтознавства, якою тоді керував доктор геолого-мінералогічних

наук, професор Д.Г. Віленський, який і став науковим керівником його дисертаційного дослідження.

У 1955 році Борис Миколайович успішно захистив дисертацію, і як кандидат біологічних наук розпочав свою трудову діяльність разом з дружиною Ольгою Яківною, з якою познайомився ще у школі робочої молоді, а одружився на другому курсі університету, у Московському заочному педагогічному інституті на кафедрі географії, де викладав курс географії ґрунтів. Але, через обставини молоде подружжя Польських вирішує покинути Москву і подальше сімейне та професійне життя будувати в Україні. Борис Миколайович говорить: «Україна була для мене другою домівкою, тому що з дитинства разом з батьками влітку ми їздили відпочивати саме в Україну, зокрема, до Путивля та Новгород-Сіверського». І заплановане здійснилося завдяки оголошенню в «Педагогічній газеті» про вакансії для спеціалістів з основ сільського господарства та психології у Сумському педінституті.

Так Б.М. Польський став викладачем, а згодом і доцентом кафедри ботаніки Сумського педагогічного інституту ім. А.С.Макаренка, де й пропрацював до самого виходу на заслужений відпочинок. В.П. Суряднова – колега Бориса Миколайовича, яка на той час була студенткою, так описує появу на природничому факультеті нового викладача: «Прийшов молодий викладач – високий, стрункий, у класичному костюмі. А який він був освічений, вихований, культурний! А які були його лекції! Ми ними заслуховувалися. Не пропускали жодну».

Таким залишався Борис Миколайович й в усі наступні роки. На його лекціях з основ сільськогосподарського виробництва, ґрунтознавства, географії ґрунтів, охорони природи, екології студенти захоплювалися високою науковою ерудицією викладача, глибиною розкриття тем, строгою логічною послідовністю, доступною й зацікавлюючою формою викладу матеріалу, інформацією про найновіші досягнення науки, сучасні проблеми регіонального, загальнодержавного та світового рівнів тощо.

При проведенні практичних занять і польових практик Б.М. Польський розкривався перед студентами як вчений-практик, дослідник природи з великим багажем умінь і навичок лабораторних і польових досліджень, камеральної обробки та оформлення результатів, адже за його плечима був величезний досвід, набутий в численних експедиціях за участі видатних вчених-природодослідників тих часів.

Під керівництвом доцента Б.М. Польського студенти вчилися писати курсові роботи і наукові статті. Підтверджує це і донька Бориса Миколайовича

–Тетяна Борисівна: «Батько є майстром пера та слова, адже вмів логічно сформулювати будь-які думки, вдало підібрати потрібні слова. Саме він допомагав мені у стилістичному обрамленні моїх наукових робіт та статей, тобто навчив писати мене саме батько».

Як бібліофіл Борис Миколайович привчав своїх студентів до літератури. Ті, що бували у нього вдома, були вражені його величезною бібліотекою і починали створювати свою. А Борис Миколайович допомагав їм у цьому, оскільки був розповсюджувачем літератури від книжкових магазинів, а також громадським збирачем літератури при магазині «Букініст». Сам Борис Миколайович згадує ті часи з посмішкою, показуючи посвідчення такого змісту: «Польський Б.Н. – сотрудник магазину «Букинист». Ему предоставляется право отбора книг у населения». Називаючи себе сьогодні «старим бібліофілом» Борис Миколайович пригадує як сам захопився літературою, перебуваючи в роки війни у евакуації, де серед примірників конфіскованої у когось бібліотеки знайшов і прочитав 2-х томне видання Мельникова і Печерського «В лесах» і «На горах», де описувалося життя старообрядців.

Швидко набув авторитету доцент Б.М. Польський і серед керівництва педінституту. У 1960 році він був призначений деканом природничого факультету, і на цій посаді пропрацював сім років. Розбудовуючи факультет, він, за словами колег, днював і ночував на роботі. Навіть його власний автомобіль став факультетським. На ньому він возив абсолютно все: від квітів для організації загальноміської виставки, до каміння для організації ксерофітної гірки на агробіостанції.

Щодо агробіостанції, то саме декану Б.М. Польському було доручено ректоратом педінституту продовжити організацію її території після років запустіння через війну. Керуючись планом Литвиненка, разом зі своїми колегами за допомогою самохідного шасі (трактора з платформою) він прокладав алеї, одну з них, за словами В.П. Суряднової, яка була тоді студенткою, вони називали «Алея а ля Польський». Згодом на агробіостанції з'явився метеорологічний майданчик, у створенні якого Борис Миколайович також брав безпосередню участь, зокрема і фізично.

Багато сил та енергії віддав Б.М. Польський відкриттю на природничому факультеті спеціальності «учитель географії». Спочатку, у 1979 році, була створена секція географії, а згодом, у 1982 році, була організована кафедра географії, яку він очолював декілька років, а потім повернувся на кафедру ботаніки. В цей же час Борис Миколайович став організатором і очільником Сумського відділення географічного товариства, до складу якого увійшли не

лише викладачі кафедри географії, а й учителі географії Сумської області. Результатом усіх цих подій стало перейменування у 1986 році природничого факультету на природничо-географічний.

Починаючи з 1993 року, Б.М. Польський був науковим консультантом біологічної підготовки учнів навчально-виховного комплексу № 10 міста Суми. Під його керівництвом школярі проводили різні дослідження природи Сумщини та писали наукові роботи. Багато хто з них займав призові місця на обласних, всеукраїнських і, навіть, міжнародних олімпіадах.

Але ті, хто знайомий з Борисом Миколайовичем, характеризують його не лише як авторитетного науковця і педагога, але й як дуже різносторонню людину. Крім професійної діяльності він займався колекціонуванням марок, монет, значків на сільськогосподарську тематику, фотографією, домашнім кіно, писав статті на різноманітні теми.

Поряд з Борисом Миколайовичем ось уже 69 років його дружина, Ольга Яківна.

«У нас з нею завжди були схожі життєві погляди», – говорить Б.М. Польський про свою дружину.

Ольга Яківна закінчила Московський міський педагогічний інститут за спеціальністю «учитель російської мови та літератури, логіки та психології», потім захистила кандидатську дисертацію за спеціальністю «психологія». З 1958 року працювала на кафедрі педагогіки та психології Сумського

педагогічного інституту ім. А.С.Макаренка, яку згодом розділили на дві окремі кафедри: педагогіки і психології. І Ольга Яківна стала доцентом кафедри психології, де й пропрацювала до виходу на пенсію. Ольгу Яківну любили та поважали колеги і студенти, характеризували її як високоерудовану та інтелігентну людину, високопрофесійного викладача.

Ольга Яківна і Борис Миколайович виховали двох доньок, Тетяну і Олену, мають 3-х онуків і 6-х правнуків.

Фото з сімейного альбому (зліва на право): Борис Миколайович, Тетяна Борисівна (першокурсниця), Олена Борисівна, Ольга Яківна

Обидві доньки є кандидатами наук, старша, Тетяна Борисівна – психологічних, молодша, Олена Борисівна, – педагогічних. Тетяна Борисівна (наразі Тарасова) спочатку пішла по стопах батька. «Без сумніву авторитет батька вплинув на те, щоб я вступила на природничий факультет Сумського педінституту, адже завдяки йому я ще змалечку полюбила біологічні науки», – зізнається вона. Потім вступила до аспірантури НДІ Психології України і вже кандидатом психологічних наук прийшла працювати на кафедру психології, де пройшла шлях від асистента до завідувача цієї кафедри. Сьогодні Тетяна

Борисівна успішно працює на посаді доцента кафедри психології навчально-наукового Інституту педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.

Природничо-географічний факультет за тією самою спеціальністю закінчив і син Тетяни Борисівни, теж як і дідусь, Борис Миколайович.

Незважаючи на свій поважний вік, Борис Миколайович Польський відкритий до спілкування, має світлий розум, із задоволенням згадує і розповідає про події свого життя. А таких подій в його житті відбулося, зрозуміло, немало! Студентам бажає «бути вірними своїй справі, ніколи собі не зраджувати»!

Використані матеріали: 1. Історія кафедри ботаніки Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка до 80-річчя з дня заснування. – Суми: Редакційно-видавничий відділ СумДПУ, 2010. – С. 14-18. 2. Голубченко В.Ю. Освіта Сумщини в іменах: науково-педагогічний довідник. – Суми: Університетська книга, 2012. – С. 291-294. Матеріали інтерв'ю з Б.М. Польським (10.04.2018.). 3. Спогади учнів і колег.

БОРИС МИКОЛАЙОВИЧ ПОЛЬСЬКИЙ – НАУКОВЕЦЬ І ОСВІТЯНИН

*С. Мельник
студентка 633 групи*

Становлення Бориса Миколайовича Польського як науковця відбувалося на найкращому ґрунті, в царині істинної науки – Московському університеті ім. М.В. Ломоносова, де він навчався з 1949 по 1952 р. на біолого-грунтознавчому факультеті. Викладачами Бориса Миколайовича були видатні вчені: академіки О.І. Опарін та А.М. Белозерський, професори Г.П. Горшков, М.С. Авдонін, Н.П. Ремезов, Н.А. Качинський.

По закінченню університету за відмінні успіхи у навчанні і виявлені під час навчання неабиякі здібності до науково-дослідницької роботи він був

запрошений до аспірантури на кафедру географії ґрунтів, якою керував професор Віленський Дмитро Гермогенович (1892-1960) – доктор геолого-мінералогічних наук, з ім'ям якого нерозривно пов'язаний розвиток ґрунтознавчої наукової думки ХХ ст. (він є розробником теорії походження солонців, теоретичних основ класифікації ґрунтів, дослідження проблем агрегації ґрунтів, географії ґрунтів, історії науки ґрунтознавства тощо).

Кафедра на той час розгорнула науково-дослідну роботу з методики великомасштабного картування ґрунтів, вивчення генезису і географії південних чорноземів, лісових буроземів, червоноземів Криму та Кавказу, солонцевих і солончакових комплексів Заволжя та Азербайджану, підзолистих і сірих лісових ґрунтів центральних областей Росії.

Зі спогадів Б.М.: «Спочатку за територію дослідження мені визначили Крим. Але, через смерть Сталіна і призначення на посаду генсека компартії М. Хрущова, плани змінилися, і я почав досліджувати ґрунти Мещерської низовини, яка знаходиться у центрі Східно-Європейської рівнини. Працював начальником загону комплексної Оксько-Мещерської експедиції. Результатом чого у 1955 р. став успішний захист кандидатської дисертації на тему «Почвы поймы реки Оки в пределах Мещерской низменности» за спеціальністю біологія, оскільки на той час ґрунтознавство вважалося біологічною наукою».

Виконуючи дисертаційне дослідження Борис Миколайович багато фотографував ландшафти. Рослинність, ґрунти. Його фотографії заплавних ґрунтів сьогодні зберігаються у фондах Музею землезнавства МДУ. У створенні цього музею Борис Миколайович брав активну участь і навіть був автором експозиції «Заплавні ґрунти». Також фотографії Бориса Миколайовича є у Великій радянській енциклопедії, у статті, що присвячена Тульській області, а також включені в якості ілюстрацій у підручники з ґрунтознавства, що були видані у часи Радянського Союзу.

Згодом, Б. М. Польський розробив і вів факультативний спецкурс «Природознавче фотографування». І навіть створив оригінальну методику фотографування природних об'єктів без використання фотоапарату, яку опублікував у статті журналу «Биология в школе» (№ 5, 1965 г.) під назвою «Фотографирование без фотоаппарата».

З початку роботи в Сумському педінституті Борис Миколайович продовжив свою наукову роботу. Він вивчав ґрунтовий покрив Сумської області та особливості ведення на її території сільськогосподарського виробництва. Запропонував оригінальну схему агроґрунтового районування області («Деякі підсумки агроґрунтового районування Сумської області» // Зб.

«Тези доповідей наукової сесії Сумського педінституту», 1960 р.; «До питання про дози азотних добрив на заплавах луках» //Зб. «Доповіді та повідомлення Сумського педінституту», 1965 р.). Оpubлікував кілька брошур і розділів у зведених монографіях про природу Сумської області, присвячених характеристиці її ґрунтів. На їх основі була створена й опублікована в Атласі Сумської області (Київ, 1995) карта ґрунтів і карта еродованості ґрунтів Сумської області.

Паралельно з науковою та викладацькою роботою Б. М. Польський здійснював велику методичну роботу. У 70-ті роки був членом науково-методичної ради з біології Міністерства освіти СРСР.

Він є автором та співавтором понад 150 різних публікацій методичного спрямування, які й до цього часу не втратили своєї практичної цінності й актуальності. Серед них: «Методика почвенных исследований в средней школе» (М.: Учпедгиз, 1960), «Контрольные задания по географии растений. Методика полевого исследования растительности» (Москва: Учпедгиз, 1960), «Практические и межсессионные задания по географии почв с основами почвоведения» (М.: Просвещение, 1972), «Методичні рекомендації з організації навчально-польової практики з основ сільськогосподарського виробництва на природничих факультетах педагогічних інститутів» (Київ: РНМК, 1979) тощо. Дані публікації містять конкретні, детально пояснені методичні рекомендації до виконання завдань і робіт, послідовності їх етапів, ілюстровані прикладами щодо оформлення з використанням таблиць, графіків тощо.

Борис Миколайович є автором багатьох навчальних програм, за якими працювали педагогічні інститути колишнього Радянського Союзу та України: з рослинництва (М.: Просвещение, 1978), основ сільського господарства, загального землеробства з основами ґрунтознавства та агрохімії (М.: Просвещение, 1979), з основ сільськогосподарського виробництва (Київ: Вища школа, 1972) тощо. А також автором і співавтором підручників і посібників, для студентів педагогічних закладів вищої освіти: «Занимательная агрономия» (1984), «Основи сільського господарства. Практикум» (К.: Вища шк., 1983), «Основи сільського господарства» (Москва: Вища шк., 1991), «Практикум з ґрунтознавства» (К.: Рад. шк., 1966), «Рассказы о почве» (Москва: Просвещение, 1977), «Основи сільськогосподарського виробництва» (К.: Вища школа, 1977).

Працюючи на природничому факультеті Сумського педінституту, Б. М. Польський особливу увагу приділяв вдосконаленню змісту та методів

сільськогосподарської підготовки майбутнього вчителя біології, розвитку його активної пізнавальної діяльності, інтересу до предмету вивчення. В результаті багаторічної праці ним була написана дисертаційна робота на здобуття ступеня доктора педагогічних наук на тему «Науково-методичні основи сільськогосподарської підготовки вчителя біології середньої школи», яку він успішно захистив у Науково-дослідному Інституті змісту й методів навчання АПН СРСР. Ця тема була актуальною, оскільки профіль факультету був – біологія, хімія та основи с/г виробництва.

Зі спогадів Б.М.: «Але Вища атестаційна комісія захист затвердити відмовилася, оскільки незадовго до цього я в різкій формі відмовився вступати в ряди КПРС. І дисертація у 1979 р. була направлена на повторний захист у Вчену раду Ленінградського педінституту ім. А. І. Герцена, де також пройшла успішний захист. Однак, порушуючи існуючі на той час норми, згідно до яких присвоєння вчених ступенів перегляду не підлягає, ВАК знову відмовила в присвоєнні мені ступеня доктора педагогічних наук. Що ж, такими були реалії того часу».

Для українських вузів Б.М. Польським розроблена також система природоохоронної підготовки студентів педагогічних інститутів, схвалена Міністерством освіти УРСР. Методичні рекомендації «Система природоохоронної підготовки студентів педагогічних інститутів», опубліковані в Києві у 1982 році, містили цінні й ґрунтовні матеріали стосовно лекційних і практичних курсів для студентів не лише біологічних спеціальностей, орієнтували на важливість вивчення проблем охорони природи на всіх факультетах педінститутів, на включення природоохоронних тем у шкільні навчальні плани, висвітлювали шляхи та методи оптимізації природоохоронної підготовки майбутніх вчителів.

Багато кому зі своїх студентів Б.М. Польський проклав шлях до науки. Серед них, зокрема, доктор географічних наук, професор кафедри економічної і соціальної географії природничо-географічного факультету Курського державного педагогічного університету Людмила Іванівна Попкова. Людмила Іванівна була студенткою першого набору і першого випуску Сумського педінституту за спеціальністю «географія-біологія». Борис Миколайович був науковим керівником її дипломної роботи на тему «Рекреаційні ресурси Сумської області», а потім рекомендував її до вступу до аспірантури Московського університету, яку вона успішно закінчила і захистила кандидатську дисертацію.

Завдячують Б.М. Польському і його колеги по кафедрі ботаніки В.П.

Суряднова і К.К. Карпенко, які теж були його студентками, а потім за його наставництва та підтримки стали: перша – кандидатом педагогічних наук, друга – кандидатом біологічних наук.

У середині 90-х років з-під пера Б.М. Польського вийшли цікаві науково-популярні статті, що публікувалися у місцевій газеті, що мала назву «Уік-енд» (сьогодні «Панорама»).

Зі спогадів Б.М.: «Хто пам'ятає, 90-ті були «голодними і холодними». Щоб прожити, я вирішив підробити журналістом. Звернувся у газету до редактора Є. Положія з пропозицією писати статті на різноманітні теми у кожний номер. Він надав мені такий шанс, і дав абсолютну свободу щодо тематики, з єдиною умовою, щоб матеріал був цікавим широкому колу читачів. І я почав працювати позаштатним співробітником газети. А згодом став вести розділ «Всякая всячина».

У своїх статтях Борис Миколайович розповідав про те чим сам цікавився, і що його турбувало. Зокрема, як колекціонер він написав декілька статей: «Собирать или коллекционировать», «О чем рассказывают монеты», «Редкостное и удивительное собрание» (про колекцію металевих пер, що зберігається і сьогодні у музеї Сумського педуніверситету). З метою реклами щойно відкритого тоді у місті антикварного магазину написав статтю «Об антиквариате», за що був нагороджений співробітниками магазину картонним орденом Святої Анни. Події страсного тижня, що напередодні Великодня, описав у статі «События страстной недели в живописных образах», а події на Трубній площі у Москві під час поховання Сталіна, свідком яких він був, – у статті «О смерти Сталина».

Уже перебуваючи на заслуженому відпочинку, Борис Миколайович написав «Основи біології» навчальний посібник для середньої школи у 4-х книгах. Дві перші книги у співавторстві з В.М. Торяник – «Сутність життя та властивості живого» (2003 р.), «Різноманітність життя на доорганізмених рівнях» (2009 р.), вже багато років із успіхом використовуються учнями і учителями Сумської області.

Отже, Борис Миколайович Польський – різнобічно талановита людина, захоплена своєю професійною діяльністю. Чимало учнів і колег вдячні йому за науку, творчу і доброзичливу ауру. Для багатьох з них він є прикладом наслідування багато у чому.

Використані матеріали: 1. Закорко Н.Г. Історія кафедри ботаніки Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка до 80-річчя з дня заснування – Суми: Редакційно-видавничий відділ СумДПУ, 2010 – С.14-18. 2. Голубченко В.Ю. Освіта Сумщини в іменах: науково-педагогічний довідник. – Суми: Університетська книга, 2012. – С.291-294. 3. Матеріали інтерв'ю з Б.М. Польським (10.04.2018.).

СТОРИНКИ ПАМ'ЯТІ

СТЕБЛЯНКО МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ

(17.11.1923 –01.02.2008)

*Л. Диченко, В. Приходько
студентки 632 групи*

Цього року виповнилося би 95 років Михайлу Івановичу Стеблянку – талановитому педагогу, якого поважали і любили колеги та студенти, наставнику багатьох у професійній діяльності шкільного учителя біології та викладача педуніверситету.

Стеблянко М.І. народився 17 листопада 1923 року в с. Стеблянки Лебединського району Сумської області в сім'ї селянина. У дитячі роки йому довелося пережити голодомор 1933 року. Він згадував, як у школі на новорічному святі декламував віршика, і за це його преміювали окрайцем хліба. І він, хоча й був дуже голодним, хліба того не з'їв, а поніс додому, щоб поділитися зі своїми рідними. Зайшовши до хати, заховав хліб у сінях, а потім з величезною радістю вигукнув: «Ану здогадайтесь, що у мене є?». В цей час до сіней заскочив собака і з'їв той хліб...

Початкову освіту Михайло Іванович отримав в Стеблянківській початковій школі, після – продовжив навчання в Тучанській неповній середній школі, яку закінчив у 1938 році. Цього ж року вступив до Мало-Висторопського

сільськогосподарського технікуму. Але навчання перервала війна і Михайло Іванович повернувся у рідне село, яке перебувало у німецькій окупації з листопада 1941 року по серпень 1943 року. Після звільнення села він був призваний до лав Радянської Армії і солдатом пройшов шлях від Ленінграду до Відня. Як визволитель Європи з 20 березня 1945 р. по 1 жовтня 1945 р. в рядах Радянської Армії пройшов Румунію, Угорщину, Югославію, Австрію. Мав поранення, втратив одну нирку.

За бойові звитяги у Великій вітчизняній війні М. І. Стеблянюк отримав високі урядові нагороди: два ордени та 16 медалей, зокрема бойові: «За оборону Советского Заполярья», «За оборону Ленінграда», «За победу над Германией», «За освобождение Будапешта».

Після демобілізації Михайло Іванович повернувся до навчання у Мало-Висторопському сільськогосподарському технікумі, який закінчив і в серпні 1946 р. був направлений на роботу. З 1 листопада 1946 р. по 31 грудня 1953 р. працював старшим, а згодом, головним агрономом машино-тракторної станції (МТС) Устилугського районну, з 1 січня 1954 р. по 1 липня 1955 р. – агрономом-економістом МТС на Волині. У 1955 р. Михайло Іванович закінчив Київську ордену Трудового Червоного Прапора сільськогосподарську академію і став викладачем в Мало-Висторопському сільськогосподарському технікумі, де й пропрацював 9 років. Протягом 1957-1961 рр. навчався заочно в аспірантурі. У 1964 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата сільськогосподарських наук.

З 1 вересня 1964 року М.І. Стеблянюк був обраний за конкурсом на посаду старшого викладача кафедри ботаніки Сумського державного педагогічного інституту ім. А.С.Макаренка, і одночасно продовжував навчатися на заочному відділенні Черкаського педінституту, який закінчив у 1966 р. за спеціальністю вчитель біології середньої школи. А у квітні 1969 р. був затверджений в ученому званні доцента кафедри ботаніки Сумського державного педагогічного інституту ім. А.С.Макаренка.

Працьовитість і сумлінність доцента М.І. Стеблянюка була помічена і колегами, і адміністрацією інституту, і у 1965 р. він був обраний деканом природничого факультету. Як декан Михайло Іванович протягом 11 років опікувався розвитком таких підрозділів факультету як агробіостанція, колекційна ділянка, плодовий сад, парникове господарство, біостаціонар «Вакалівщина».

У 1976 р. М.І. Стеблянюк був призначений на посаду завідувача кафедри ботаніки, на якій пропрацював протягом 24-х років.

Засідання кафедри ботаніки 23 березня 1977 року

Завідувач кафедри ботаніки М.І. Стеблянюк з колективом кафедри
(1980-ті роки)

Наукові інтереси Михайла Івановича були спрямовані на агротехніку та селекцію сільськогосподарських культур, і передусім кукурудзи. Ним за допомогою методу хімічного мутагенезу отримані з мутанта кукурудзи – «Сумський 3», «Сумський 4», «Сумський 5». Ці мутанти були передані ним до генетичної колекції кукурудзи ордена Леніна й ордена Дружби народів науково-дослідного інституту рослинництва ім. М.І. Вавилова (ВІР). І 22 квітня 1983 р. М.І. Стеблянко отримав сертифікат на свої мутанти за підписами директора інституту професора В.Л. Вітковського та завідувача відділом кукурудзи ВІР доктора сільськогосподарських наук професора Г.Е. Шамраєва. В сертифікаті було зазначено, що мутанти кукурудзи: «Сумський 3», «Сумський 4», «Сумський 5» мають велику цінність як вихідний матеріал для селекції кукурудзи на ранню стиглість та високу продуктивність.

Протягом 15 років М.І. Стеблянко проводив наукові дослідження й природоохоронного напрямку. Під його керівництвом на природничо-географічному факультеті науковці виконували дослідження з природоохоронної тематики на державне. За результатами цієї роботи були опубліковані наукові статті в провідних наукових журналах України, а Михайлом Івановичем написана монографія «Розвиток агроценозів у зоні впливу викидів хімічних підприємств Лівобережної України», яка була депонована в 1986 році.

Крім того, у науково-педагогічному доробку М.І. Стеблянка є шість підручників з грифом міністерства освіти для студентів педвузів.

Педагогічна та громадська робота М.І. Стеблянка була спрямована не лише на навчання і виховання студентів, але й на поширення біологічних знань серед широких верств населення. Михайло Іванович довгі роки був членом товариства «Знання», успішно виступав у трудових колективах з лекціями.

Як завідувач кафедри і викладач Михайло Іванович завжди був зі студентами.

М.І. Стеблянко
та
В.П. Суряднова
зі студентами
на
першотравневій
демонстрації
(1983 р.)

Особливо любив він працювати зі студентами під час навчальної польової практики з ботаніки. Він натхненно відкривав, розробляв, освоював нові маршрути для кращого вивчення флори і рослинності рідного краю. Як людина емоційна й творча він часто під час екскурсій звертався до поезії, декламував вірші, підкреслюючи красу і велич рідної природи. Ніхто зі студентів ніколи не забуде, як захоплено декламував Михайло Іванович магічні рядки Самеда Вергуна:

«Давай пройдемся медленно по лугу
и здравствуй скажем каждому цветку.
Я должен перед ними поклониться,
но не затем чтоб рвать, или срезать,
а что б увидеть добре и хлица
и свое доброе лицо им показать».

Багаторічна самовіддана праця М.І. Стеблянка була високого оцінена керівництвом міста і області. Він неодноразово був відзначений грамотами та подяками. У 1972 р. отримав знак «Відмінника народної освіти УРСР», у 1973 р. – подяку Міністерства СРСР за проведення Всесоюзної наради завідуючих кафедрами біологічних наук, у квітні 1974 р. – занесений на дошку пошани м. Суми, у 1984 р. – нагороджений Почесною грамотою Міністерства освіти УРСР. 3 квітня 1987 р. М.І. Стеблянку було присвоєно звання професора кафедри ботаніки з врученням йому атестата ВАК СРСР. У 1989 р. Головним комітетом досягнень народного господарства за успіхи в економічному та соціальному розвитку Української РСР професору М.І. Стеблянку присвоєно звання Лауреата ВДНХ УРСР за природоохоронну роботу з врученням Диплома другого ступеня.

1 лютого 2008 р. Михайло Іванович пішов із життя. Поховано його в м. Суми на міському цвинтарі в районі Регенераторного заводу. Але пам'ять про цю талановиту людину, що пройшла складний життєвий шлях з любов'ю до людей, була повністю віддана своїй професії, залишиться назавжди.

Використані матеріали: 1. Закорко Н.Г. Історія кафедри ботаніки Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка до 80-річчя з дня заснування. – Суми: Редакційно-видавничий відділ СумДПУ, 2010. – С. 33-37. 2. Голубченко В.Ю. Освіта Сумщини в іменах: науково-педагогічний довідник. – Суми: Університетська книга, 2012. – С. 342-344. 3. Матеріали особової справа Стеблянка Михайла Івановича, що зберігається у архіві СумДПУ імені А.С.Макаренка.

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА МИХАЙЛА ІВАНОВИЧА СТЕБЛЯНКА

*Т.В. Хандюк
студентка 633 групи*

До кола тих, ким пишається Сумщина, без сумніву, належить талановитий дослідник і педагог, професор, «Відмінник народної освіти» – Михайло Іванович Стеблянко.

Науково-педагогічний шлях М. І. Стеблянко розпочався у вересні 1964 року на посаді старшого викладача кафедри ботаніки Сумського педагогічного інституту ім. А.С.Макаренка. А через рік його вже було обрано на посаду декана природничого факультету. Завдяки його мудрості та відмінним організаторським здібностям факультет протягом наступних одинадцяти років брав першість і в успішності, і в дисципліні, і в участі студентів в громадській роботі. Як декан природничого факультету, М.І.Стеблянко опікувався розвитком агробіостанції, колекційної ділянки, плодового саду, парникового господарства. Особливу увагу приділяв розбудові біостанціону «Вакалівщина». З вересня 1976 року по 2000 рік спочатку доцент, а потім професор М.І. Стеблянко завідував кафедрою ботаніки природничо-географічного факультету.

Наукові інтереси Михайла Івановича Стеблянко стосувалися питань особливостей вирощування сільськогосподарських культур в Сумській області, обсягів їх виробництва, видової та сортової різноманітності. Але, в основному, були спрямовані на дослідження агротехніки та селекції кукурудзи. Підтвердженням тому є такі публікації як «Влияние глубины рыхления междурядий на урожай кукурузы» (1961), «Мероприятия по уходу за посевами кукурузы условиях лесостепной зоны Сумской обл.» (1963), «Глубина рыхления междурядий. Кукуруза» (1963), «Водний і поживний режим ґрунту при різноглибинному розпушенні міжрядь кукурудзи» (1974). Михайло іванович є автором трьох високопродуктивних мутантів кукурудзи: «Сумський 3», «Сумський 4», «Сумський 5», що мають гриф СумДПУ ім. А.С.Макаренка, а також сертифікат, виданий Всесоюзним ордена Леніна й ордена Дружби народів науково-дослідним інститутом рослинництва М.І.Вавилова про те, що отримані ним, вище згадані мутанти кукурудзи передані до генетичної колекції ВІР, і мають велику цінність як вихідний матеріал для селекції кукурудзи на ранню зрілість та високу продуктивність. Сертифікат виданий за підписами директора інституту професора В.Л.Вітковського та завідувача відділом кукурудзи ВІР доктора сільськогосподарських наук, професора Г.Е. Шамраєва.

Крім того, Михайло Іванович Стеблянко зі своїми колегами, доцентами та викладачами кафедри, протягом п'ятнадцяти років проводив дослідження з природоохоронної тематики. Зокрема, під його керівництвом протягом семи років (1986-1993 рр) була виконана госпдоговірна тема Е–П–4–80 та С–1. За її результатами було опубліковано наукові статті в провідних наукових журналах України, а самим Михайлом Івановичем була написана монографія «Розвиток агроценозів у зоні впливу викидів хімічних підприємств Лівобережної України», яка була депонована у 1986 році. За рік до цього були опубліковані статті: «О дополнительных мерах по укреплению охраны природы и улучшению использования природных ресурсов», «Состояние структуры почвы: условия воздушных выбросов некоторых промышленных предприятий» (у співавторстві з доцентами К.Д. Гончаровою та І.Х. Сухаревою), «Качество урожая сахарной свеклы, выращиваемой в условиях воздушных выбросов Сумского химкомбината». За вагомих внесок у природоохоронну діяльність М.І. Стеблянко у 1989 р. був Лауреатом ВДНХ УРСР з врученням Диплому другого ступеня.

Загалом список публікацій М.І. Стеблянка включає 52 статті, ряд методичних рекомендацій для навчально-наукового процесу, шість підручників з грифом міністерства освіти для студентів педагогічних закладів вищої освіти, серед яких: «Основи сільського виробництва» (1977 р.), «Основи сільського господарства» (1991 р.), та Практикум «Основи сільського господарства» (1992 р.) (разом із Б.М. Польським, Р.Д. Чмирем та В.С. Яворським), «Ботаніка (посібник для вчителів)» (1981 р., у співавторстві з В.А. Ковтун та С.С. Морозюк), «Ботаніка: анатомія і морфологія рослин» (1995 р., у співавторстві з Н.Г. Закорко та К.Д. Гончаровою), «Лирическая ботаника» (2001 р., у співавторстві з А.М. Стеблянко та М.Н. Шнуренко).

Крім наукової роботи М.І. Стеблянко успішно вів педагогічну діяльність. Він був членом товариства «Знання», виступав у трудових колективах з лекціями на природоохоронну та іншу тематику, постійно працював на курсах підвищення кваліфікації вчителів. У працях: «Пути повышения научно-педагогической квалификации преподавателей естественного факультета» (1973), «Воплощение идей А.С. Макаренка в практике трудового воспитания студентов естественного факультета Сумского пединститута» (1978), «Воспитание у студентов-биологов интереса к сельскохозяйственному производству» (1982), «Ролевые игры как условие активизации учебной деятельности будущих учителей биологов» (1986) та «Экологическое воспитание студентов биологических специальностей» (1989), «Воспитание в

учащихся бережного отношения к природе», «О совершенствовании полевой практики студентов биологов по основам сельскохозяйственного производства», Михайло Іванович особливу увагу приділяє рівню підготовки учителів біології, вихованню студентів, формуванню у них фундаментальних знань та практичних умінь для забезпечення успішної майбутньої педагогічної діяльності в школі та закладах вищої освіти.

Під час аудиторних занять і польових практик він блискуче поєднував теорію з практикою, науку з поезією. На думку М.І. Стеблянка, «поезія – це ефективний спосіб освіти й виховання, формування системи ціннісних орієнтацій культурного й наукового спілкування людини з природою». Долучаючись до поезії, до лірики природи, людина гостріше сприймає земні проблеми і глибше усвідомлює зміст процесів, що відбуваються». Він і сам писав чудові вірші, та декламував як на урочистих заходах, так і на звичайних аудиторних заняттях та під час польової практики. Це завжди викликало зацікавленість та повагу як у колег, так і в студентів. Найбільше професор полюбляв декламувати вірші таких відомих поетів як Й.В. фон Гете, А.А. Фета, С. Вергуна, І.С. Тургенева, С. Острового підкреслюючи велич, красу і гармонію природи рядками з поезії:

И я не раз еще, наверно,
Природой буду изумлен.
Она, как песня, соразмерна,
Равна со всеми, как закон.
Пройди по ней. Лесами, лугом.
Пей чудеса, как из ведра.
И если сможешь стать ей другом
Не расточай ее добра! (С. Островий)

Науково-педагогічна спадщина М.І. Стеблянка знаходить відображення у науковій і педагогічній діяльності чисельних його учнів. Серед них чимало кандидатів біологічних та педагогічних наук, яким шлях до науки проклав особисто професор М.І. Стеблянка – фахівець з великої літери, приклад відданості своїй професії.

Використані матеріали: 1. Історія кафедри ботаніки Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка до 80-річчя з дня заснування. – Суми: Редакційно-видавничий відділ СумДПУ, 2010. – С. 33-37. 2. Особова справа М.І. Стеблянка, що зберігається у архіві СумДПУ імені А.С.Макаренка. 3. Стеблянка М.І., Стеблянка А.М., Шнуренко М.Н. Лирическая ботаника: Учебное пособие для студентов вузов и учителей школ. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2001. – 130 с.

СТЕБЛЯНКО МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ

«ЛІРИЧНА БОТАНІКА»

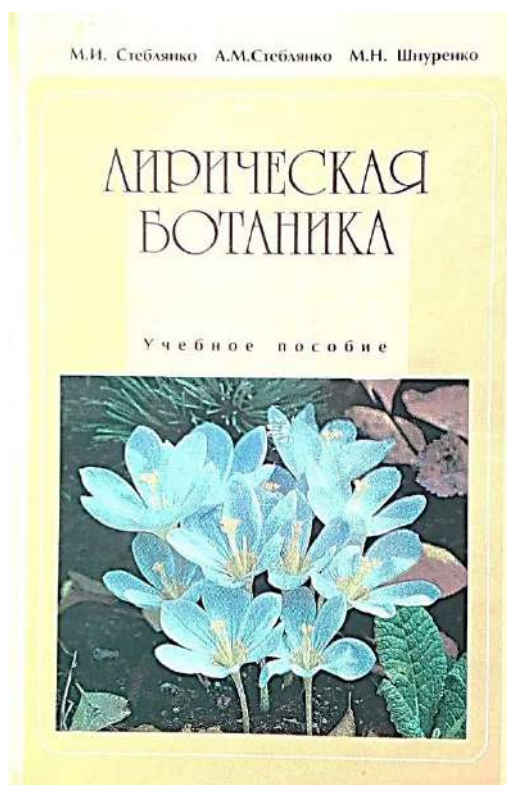
К. Коршикова

студентка 632 групи

Сучасне суспільство вимагає високого рівня знань, умінь і навичок. Для цього потрібно бути всебічно розвинутою особистістю. Не обов'язково мати енциклопедичні знання. Все, що потрібно – вміти використовувати свої знання на практиці. Як відомо, існує досить багато навчальної літератури, але чи є така, що об'єднує в собі знання з декількох різних дисциплін? Чи можна поєднати між собою дві протилежності: науку і мистецтво? Відповісти на це питання складно, ще важче це зробити.

В усі історичні періоди найцікавішим об'єктом вивчення була природа. В історії мистецтва є поети, які детально описували природні процеси і явища, а в історії науки є видатні постаті, які свої знання вкладали в поезію. І серед них колишній професор кафедри ботаніки Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка Стеблянко Михайло Іванович, який протягом багатьох років виношував ідею поєднати ніжність лірики і фундаментальність науки ботаніки. І ця ідея була реалізована ним у формі начального посібника під назвою «Лірична ботаніка», який вийшов у 2001 році.

Чому у автора виникла ідея поєднати природу, науку, мистецтво? Професор М.І. Стеблянко вважав, що ботаніка допоможе ліриці проникнути в таємниці природи, а поезія озвучить та освіжить зелений світ рослин, відкриє його неповторну красу. Крім того, за словами самого Михайла Івановича: «Ботаніка как фундаментальная наука, изучающая растительные организмы (и не только!), по своей природе является могучим средством экологического воспитания. Для ботаники, в данном случае, мы отводим место в интеграции наук и видим связь ее с искусством, она может стать соединительным звеном между наукой, природой и искусством». Тобто автор дотримується думки О.Г. Венеціанова, що «только в единстве с природой человек способен сохранить все то лучшее,

чем наградила его природа». І якщо вдуматися, то дійсно світ відчуттів, прагнень, інтересів і краси закладений в природі самої людини, потрібно тільки відкрити в собі ці якості.

Навчальний посібник має глибоку мету, і тому для її досягнення було проаналізовано досить велику кількість літератури як наукового, так і науково-популярного змісту, а також поезій. «Лірична ботаніка» складається з чотирьох розділів, вміщує 65 віршів 38 авторів (Е. Багрицького, С. Острового, Гете, В.Товаркова, В. Белинського, А. Фета, Л. Татяничевої, І. Крилова, С. Тургенева, Т. Шевченко, М. Ісаковського, М. Цветаєвої, І. Сурікової, В. Фірсова, С. Єсеніна, О. Пушкіна, Б. Пастернака, Ф. Тютчева, В. Саєнка, О. Кольцова, С. Смирнова, П. Бровки, А. Ахматової, А. Кешової, В. Харитонова, О. Мішина, Н. Хазрі, О. Родінки та інших). У розділах у науково-популярному стилі з використанням вдало підібраних за змістом рядків з поетичних творів розкрито такі питання як: природа та рух, рослинний світ та його охорона, місце мистецтва в природоохоронній освіті і вихованні, хліб та поезія, ставлення дітей до природи та поезії тощо.

Співавтори М.Н. Шнуренко та Н.Д. Шнуренко допомогли Михайлу Івановичу пояснити психологічний аспект впливу дерев на загальний стан організму людини, Андрій та Ірина – син та дочка Михайла Івановича, доповнили посібник ілюстраціями.

Розкриваючи зміст предмету ботаніки як науки професор М.І. Стебляк звертає особливу увагу на виховання людини засобами мистецтва. З цією метою він наводить слова відомого російського поета і літературознавця Валерія Яковича Брюсова, який вбачав у поезії велику революційну силу: «Искусство может быть величайшей силой, которой владеет человечество. В то время как все «ломы» науки, все «топоры» общественной жизни не в состоянии разломать дверей и стен, замыкающих нас, – искусство сокрушит эти стены, более того – оно есть тот сезам, от которого эти двери растворятся сами». Цими словами Михайло Іванович звертає увагу на те, що мистецтво повинно викликати в людини почуття краси природи. Це зможе надалі стати основою для формування у кожного з нас ставлення до природи як до могутньої сили, сили підкорятися і поступатися якій повинен кожен, хто хоче називати себе людиною, а значить і буде формуватися у кожного свідомого громадянина прагнення зберегти цю природну красу. Тобто, Михайло Іванович неабияку увагу звертає на екологічне виховання, і його «Лірична ботаніка» може допомогти в цьому.

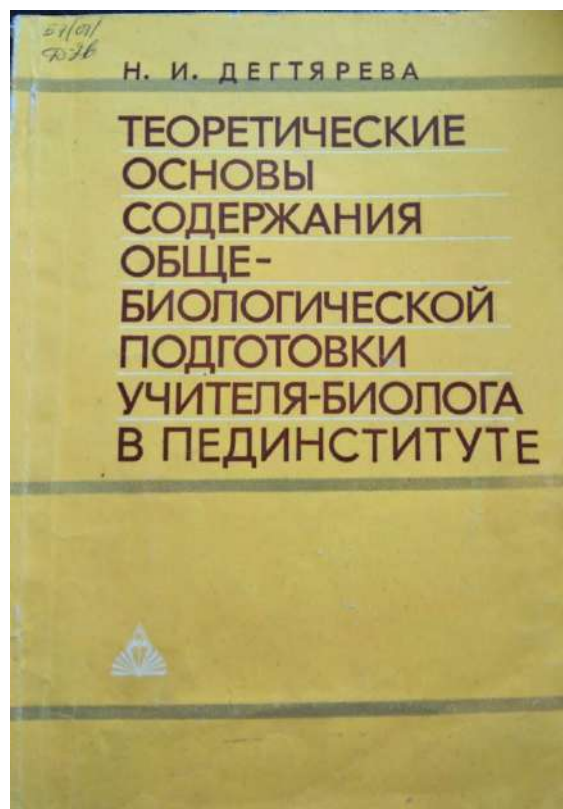
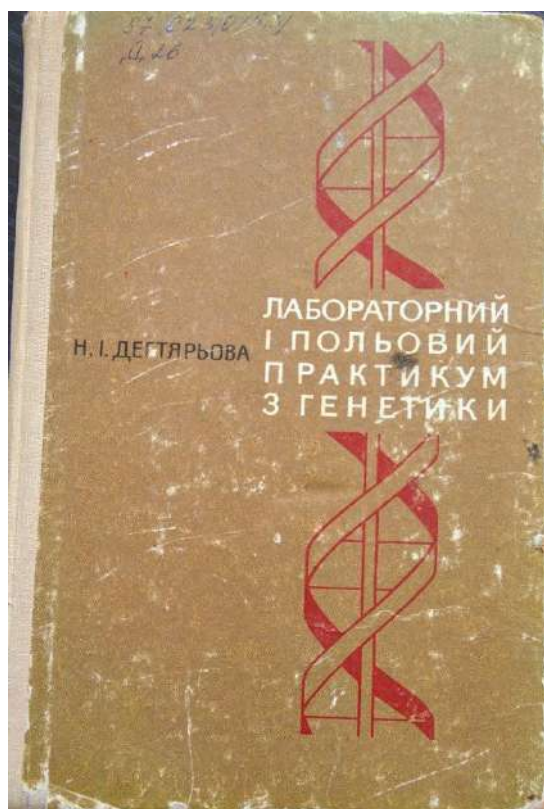
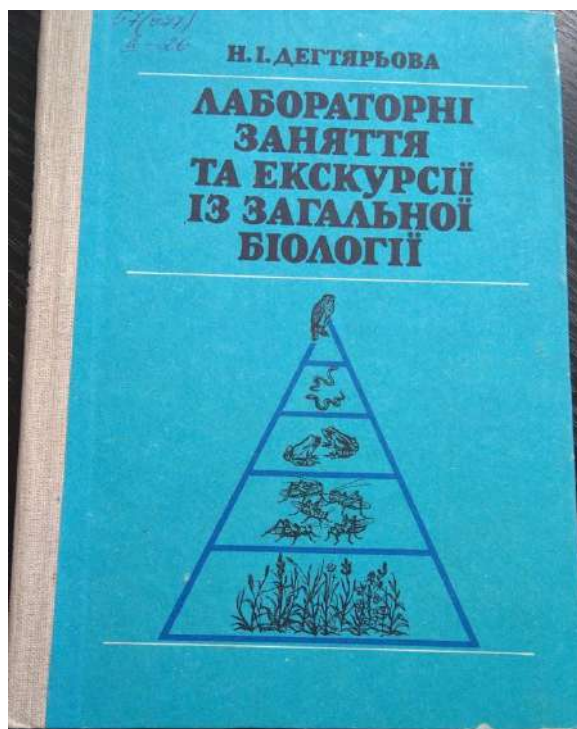
Навчальний посібник створений для студентів вузів та вчителів шкіл, але насправді він може мати значно більше коло читачів, оскільки в ньому враховуються різні інтереси: до науки, до природи, до мистецтва і до всього перерахованого разом. Головне його завдання, донести до кожного, хто бере посібник у руки, нерозривність і неподільність природи та поезії. Тільки у такому співвідношенні з'являється можливість усвідомити єдність усіх сторін життя людини та досягти того, щоб знання стали цілісною системою, а останнього, як відомо, вимагає сучасне суспільство. У своїй праці Михайло Іванович зазначає, що історія знає митців, які вдало поєднували науку і мистецтво, серед них його улюблені: поет, художник, натураліст Йоганн Вольфганг фон Гете, поет, патріот та філософ Федір Іванович Тютчев та багато інших.

Отже, скориставшись словами автора: «... это эффективное средство воспитания, формирования системы ценностных ориентаций культурного и научного общения человека и природы...», побажаємо «Ліричній ботаніці» зеленої дороги на шляху біологічної освіти, а всім читачам, хто зрозуміє її зміст, втілювати ідеї М.І Стеблянка в життя, як це буду робити і я. Запорукою тому нехай стане цей вірш, який я написала ще в 15 років:

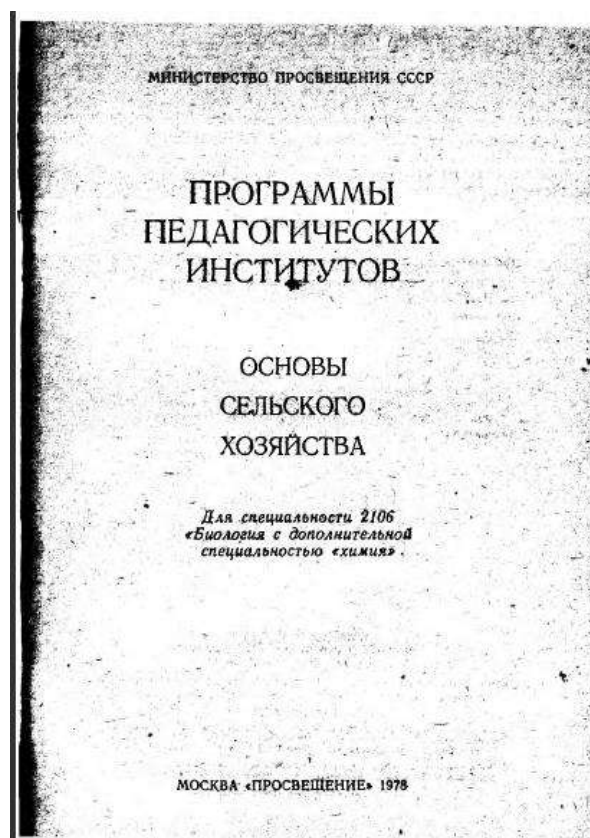
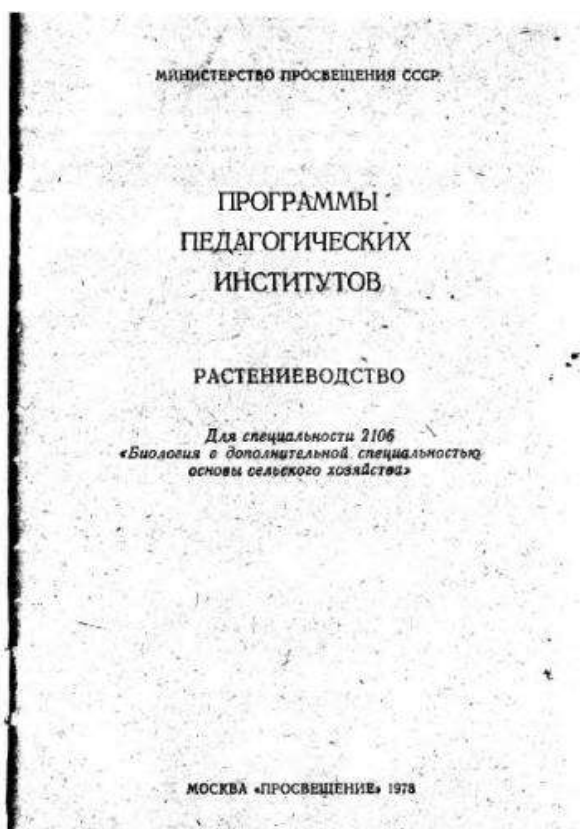
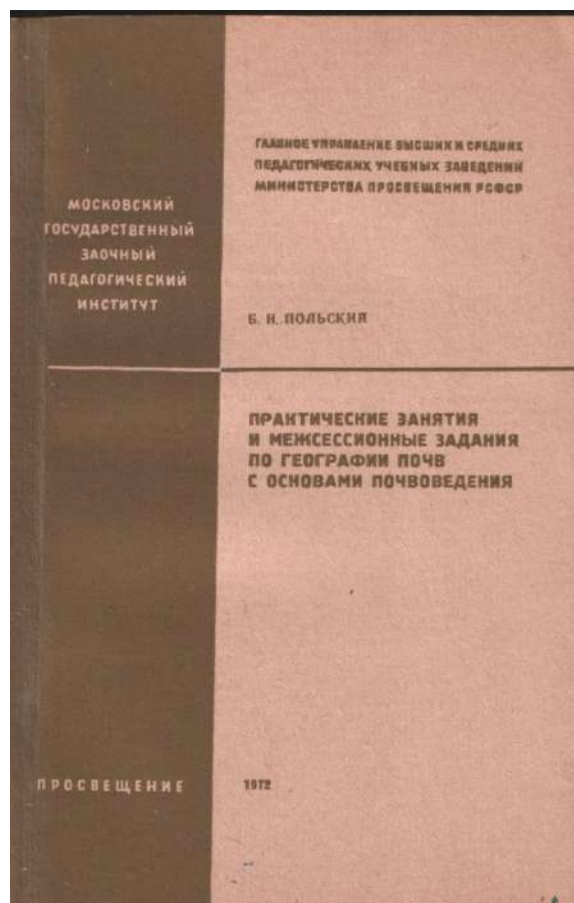
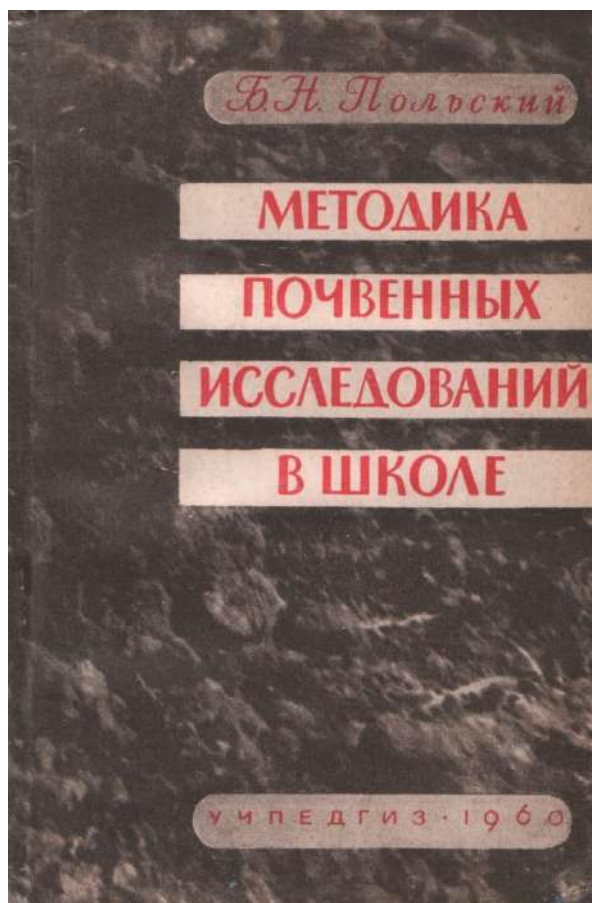
Чекаю світла й миру від весни.
І шум дощу, що чується із травня,
Десь там за шелестом останньої зими,
Багряне літо, а за осінню блукання.
Безмежний світ тримаю в голові!
Без сірих буднів, просто хочу жити.
Закривши очі спати на траві.
Красу останніх квітів уявити.
Я бачу світ, який змінився з часом ...
Один – не воїн, тільки усі разом.
Ти бережи її, природу, українець!
Вона – життя початок і кінець...

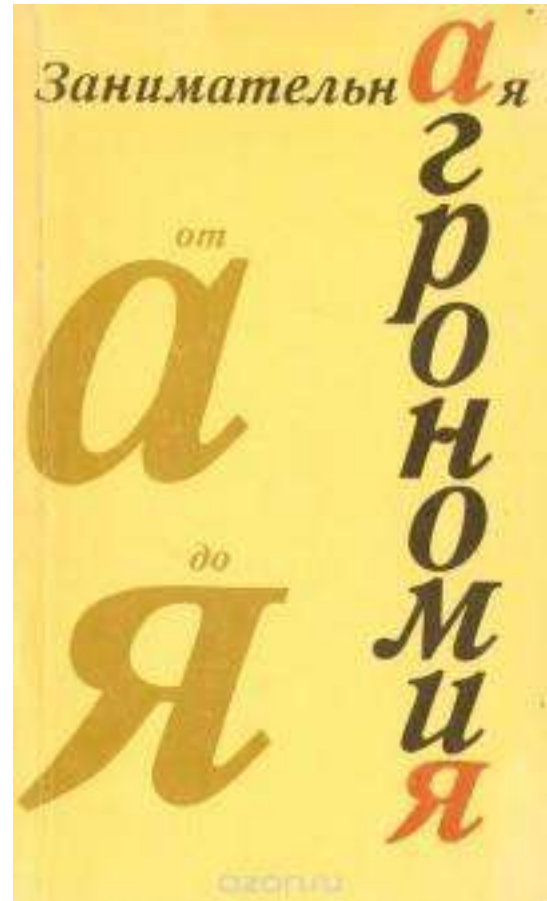
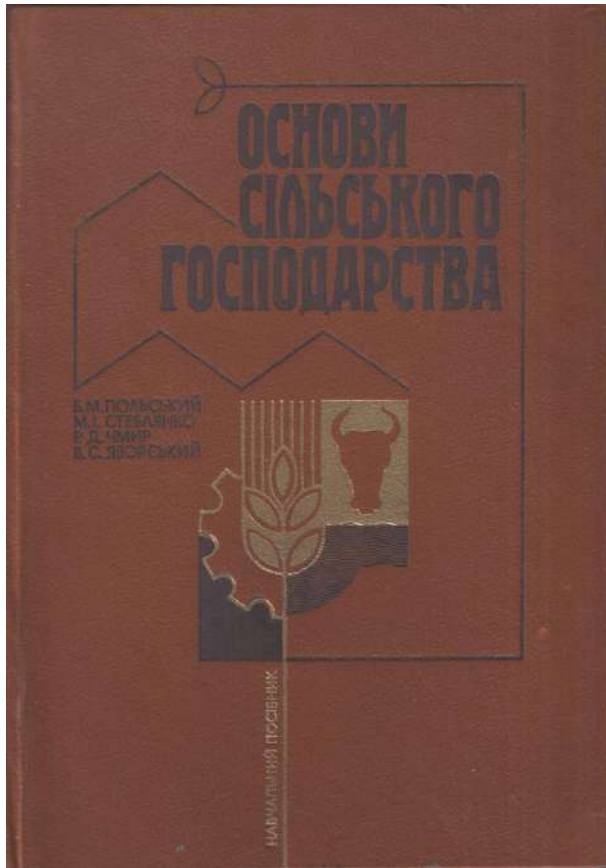
Використані матеріали: 1. Стеблянка М.І., Стеблянка А.М., Шнуренко М.Н. Лирическая ботаника: Учебное пособие для студентов вузов и учителей школ. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2001. – 130 с. 2. Історія кафедри ботаніки Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка до 80-річчя з дня заснування. – Суми: Редакційно-видавничий відділ СумДПУ, 2010. – С. 33-37.

**НАУКОВО – МЕТОДИЧНІ ПРАЦІ
ДЕГТЯРЬОВОЇ НІНИ ІВАНІВНИ**

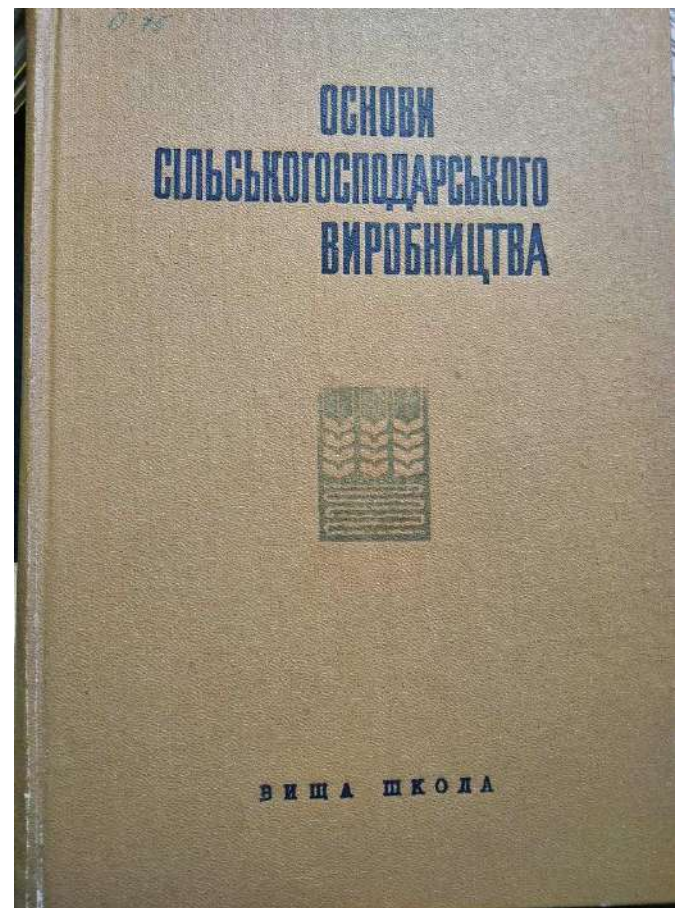
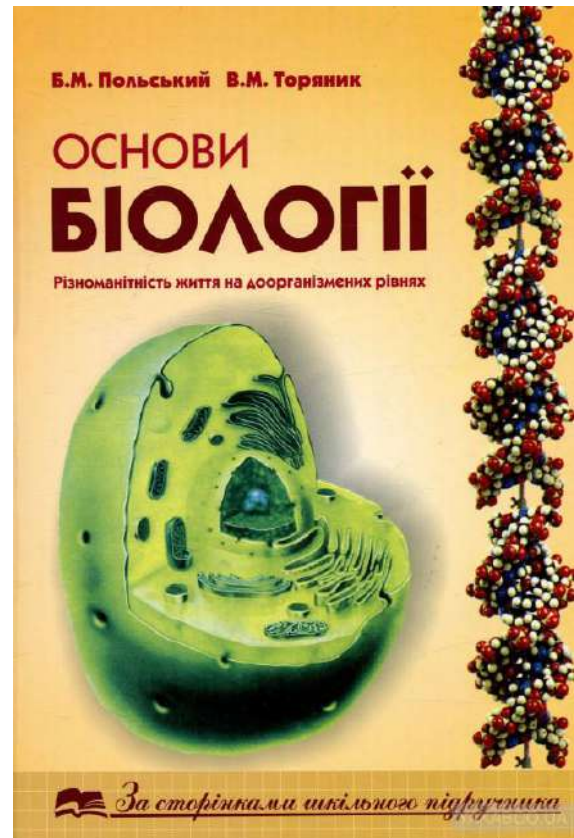

НАУКОВО – МЕТОДИЧНІ ПРАЦІ
ПОЛЬСЬКОГО БОРИСА МИКОЛАЙОВИЧА

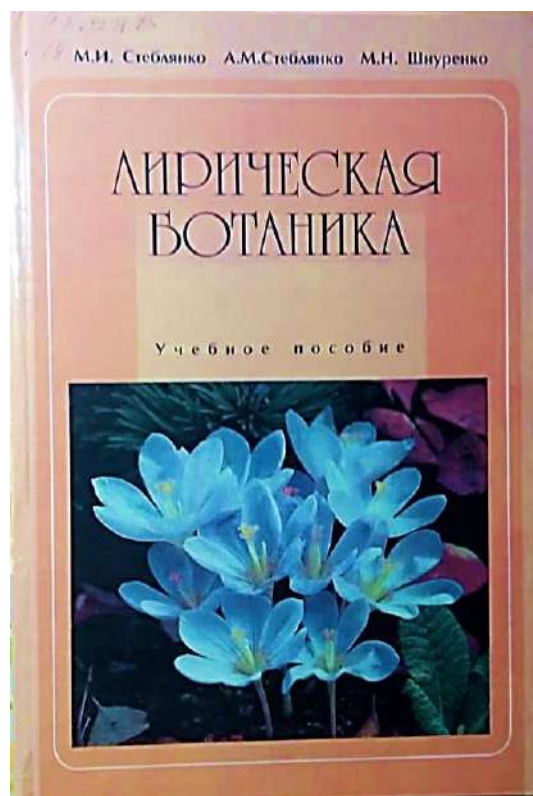
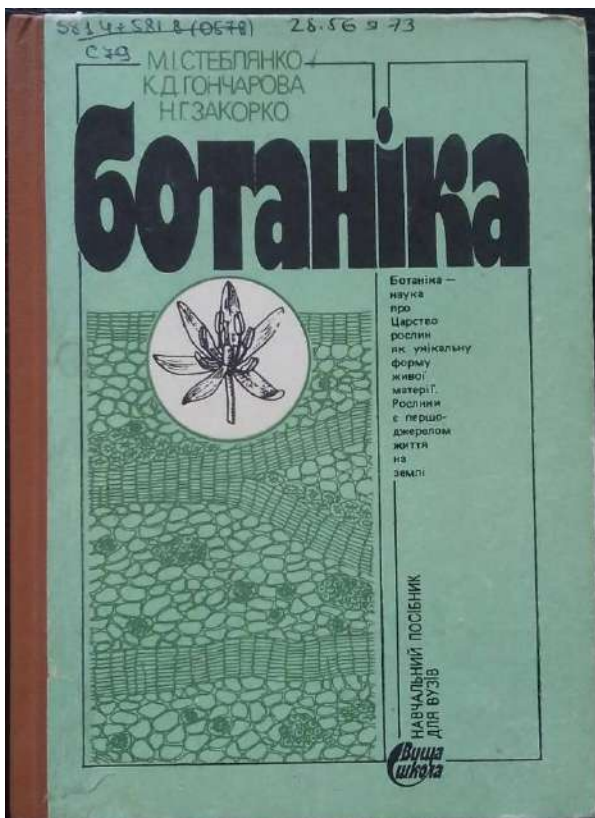
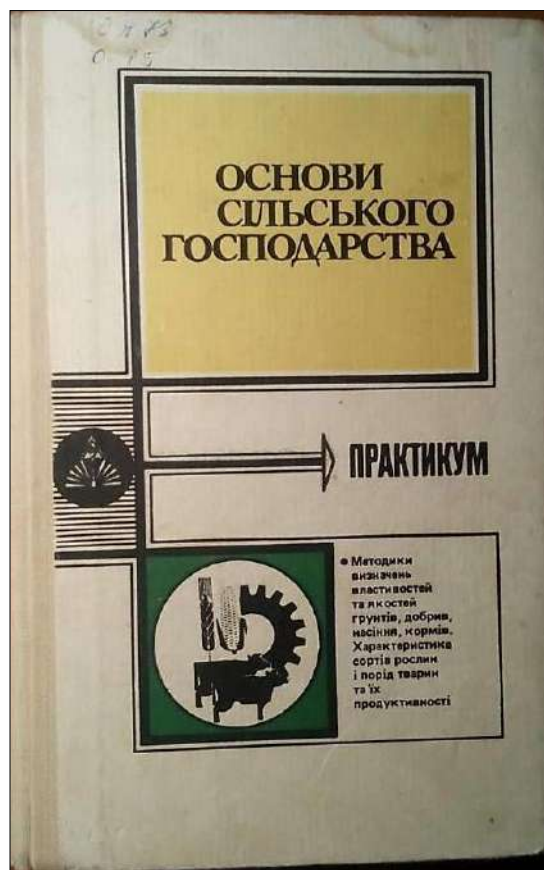
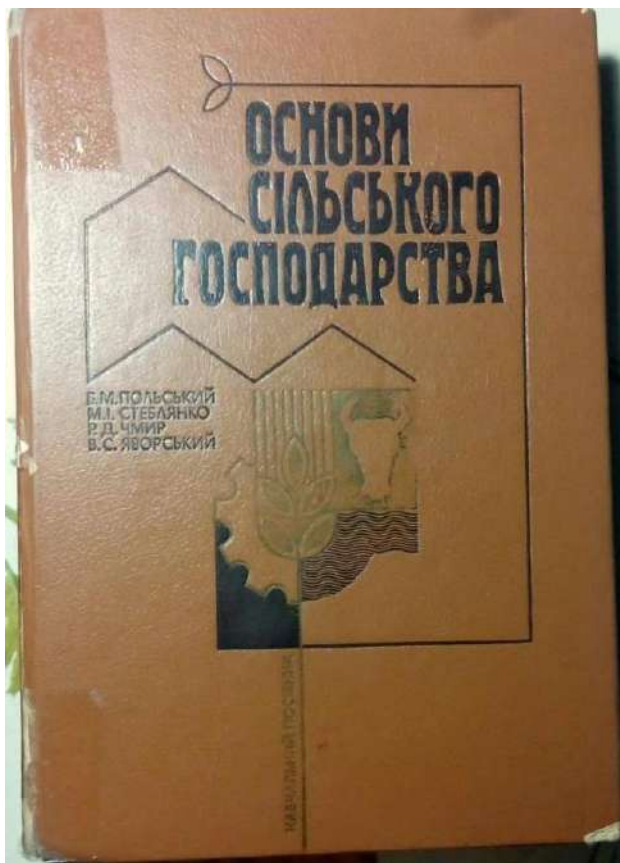

**НАУКОВО – МЕТОДИЧНІ ПРАЦІ
СТЕБЛЯНКА МИХАЙЛА ІВАНОВИЧА**

Наукове видання

«Читання до 90-ї річниці з Дня народження Ніни Іванівни Дегтярьової і
Бориса Миколайовича Польського та 95-ї річниці з Дня народження Михайла
Івановича Стеблянка»

Матеріали студентської наукової конференції

26 квітня 2018 року

Суми, СумДПУ, 2018 р.

Відповідальний за випуск Ю.І. Литвиненко

Комп'ютерний набір та верстка В.М. Торяник

СумДПУ імені А.С. Макаренка
40002, м. Суми, вул. Роменська, 87
Виготовлено на обладнанні СумДПУ імені А.С. Макаренка